FİATI
15 Kr.

ATAYOLU

ERZURUM HALKEVİ
AYLIK KÜLTÜR MECMUASI

SAYI 2 NİSAN YIL: 1

İÇİNDEKİLER

ERZURUM
1939

ATAYOLU

ERZURUM HALKEVİ

AYLIK KÜLTÜR MECMUASI

Sayı: 2 Umumî Müdürü: Bahadır DÜLGER *Yıl: 1*

ÇALIŞMA YOLLARI

Yazan: Bahadır DÜLGER

Tarihî saikler ve tabiî zaruretlerle Türk cemiyetinin yükseliş seviyesinde hizaya girememiş olan yurt köşelerinde çalışmağa mecbur münevverin karşılaşacağı müşküller sayısızdır.

Oralarda vazife görmek, hizmet etmek, memleket işlerine bağlanmak imkânlarını verecek sahalar münevverlere her zaman hüsnüniyetle açık bırakılmaz. Bilâkis, muhtelif geri düşüncelerin tesirlerile faaliyet sahasının daraltılması, hizmet imkânlarının azaltılması çarelerine başvurulur. Ve münevver öz muhiti içinde çetin mücadele mevzularile karşı karşıya bırakılır. Memleket hizmetine koyulmasile istifade edilecek enerjisi boş yere sarfedilir, ekseriya ümidi kırılarak, iradesi zayıflatılarak bir posa haline getirilir.

Bu husus için takibedilen köhne, fakat, muvaffak olması ekseriya çok kuvvetli bir ihtimal dahilinde, sistematik diyebileceğimiz metod muhtelif tedbirleri ihtiva eder.

Bu tedbirlere başvurmak isteyenler, münevverin semere verebilecek faaliyetini baltalamağa çalışanlar ekseriyetle bir nefis müdafaası zaruretile hareket ederler. Çünkü şahsiyetleri zayıf, kültürleri noksan fakat hırsları ziyadedir. Bununla beraber yükselen münevver mukadder yerini alırken kendilerininin zafa düşeceğini takdir edecek kadar idraklidirler. Bu sebeplerle cemiyetin iptidailiği içinde ekseriya bütün kuvvetile benimsemiş olduğu rejyonalizm fikirlerinden istifade etmek isterler. Ve mü-

nevveri hüsnüniyeti şüpheli bir şahsiyet olarak göstermeğe çalışırlar. Hattâ anlayışlarına göre makul bazı sebepler bularak kendilerinin her sahada münevverlere tercih edilmesini temin için kültür seviyesi, muhtelif istidatlar ve kabiliyetler gibi göz önünde tutulması icabeden şahsî faktörlerin nazarıdikkate alınmaması imkânlarını bile hazırlamağa çalışırlar.

Esefle kaydetmek lâzımdır ki bazı muhitlerde, idare mes'uliyetini yüklenmiş, münevver oldukları şüphe götürmeyen şahsiyetler de etraflarının bu mariz düşüncelerine boyun eğmekte kendileri için bazı faydalar görürler.

Yükselmiş bir kültür seviyesinin icabı olarak şahsî fikirlere sahip kimseler arasında idare makinesini kolaylıkla işletmek elbet mümkün olmaz. İtirazlarla karşılaşmak, münakaşe zeminlerine sürüklenmek, tenkitlere tahammül etmek, hattâ bazan, kendi fikirlerinin çürüklüğünü kabule mecbur olmak herkesin kârı değildir. Binaenaleyh etrafta böyle imkânlar hazırlamıyacak bir çalışma muhitinin yaratılması memleket menfaatlerine uygun düşmese bile muvafık görülür. Ve bu suretle münevver için yenilmesi müşkül yeni bir maniler silsilesi daha hazırlanmış olur.

İçinde memleket kaygusu, yurda hizmet etmek endişesile yaşıyan münevver artık bir girdaba düşmüştür orada çırpınır durur. Kendini kurtarabilirse ne mutlu... Yoksa, damla damla eriyen bir mum gibi sönüp gidecektir.

Yurduna bağlı ve kendisini bu uğurda seferber sayan her münevver, uzaktan tasavvuru müşkül mücadele mevzuuna atılmak kudretini bütün kabiliyetlerinin üstünde tutmak mecburiyetindedir. İradesi körlenmiyecek, ümidi sarsılmıyacak ve bir fikre sahip olmak gururunu her şeyden üstün görecektir. Ve ancak o zaman bu sinsi varlık döğüşünün neticesini kendi lehine çevirebilecektir.

Görülüyor ki, münevverin çalışma yolu çetindir. Sarfettiği enerjiye göre elde edeceği netice zayıftır. Bununla beraber istikbale bağlanmak hakikate inanmak, yılmamak, bıkmamak lâzımdır. Çünkü yurdun yükseliş ve kuruluşuna bu sarp ve dikenli yolu aşmadan varılamıyacaktır.

SIHHAT ÖLÇÜSİLE ERZURUM

Yazan: Dr. Rasim ADASAL
Mareşal Çakmak hastahanesi Mütehassıslarından

Klâsik ahlâk ve içtimaiyat kitapları en mükemmel fiziyolojik fonksiyonlarına ve grizi makanizmalara malik olan yüksek bir hayvan ile bir insanı mükayese ederlerken bir sürü sıfatlar ve kabiliyetler öne sürerler. En büyük Yunan filozoflarından Aristo insana (Natık hayvan), meşhur muharrir Paskal da (Düşünen saz) demişti. İnsan düşünür ve düşüncelerini dil ile ifade eder; çalışır; aletler ve müesseseler icadeder; medenî cemiyetler kurar; hareketlerini tahlil ederek hükümler verir; iradesi sayesinde dileklerde bulunur ve başkalarını da idare eder. Medeniyet de bu zekâları işlek ve hisleri incelmiş olan iradeli fertlerin bir eseridir. Fakat bütün bu içtimaî vasfı farıklar arasında vücut sıhhatına ve dolayısile cemiyet hıfzıssıhhasına da mühim bir yer vermek lâzımdır. Binaenaleyh ben kendi hesabıma medenî mikyaslara « Sıhhat ölçü » sünü de katmakta tereddüt etmiyorum. Bütün vazifelerimizin ilk şartı mevcudiyetimiz olduğuna göre bu vazifelerin başında vücut bakımı gelmelidir. Hayata saygi ve kıymet, alâkî hayatın da esasıdır. Bir hayvan veya iptidaî insan da hayatını korumak hususunda bazı tedbirler alır; düşmanlarile mücadele eder ve sıhhatın bozulması takdirinde ıstırap ta çeker. Bütün bunlara rağmen şuurlu bir vücut bakımı, ölüm endişesi ve tam manasile sıhhî tedbir mevzuubahs olamaz. Hıfzıssıhha ve hattâ tababet melkûre çağlarının eserleridir. İlk insanlar tabiatın bütün tehlikelerine, travmalara ve hastalıklara karşı pek az şeylerle mücehhez idiler. Mikrobiyoloji ancak yarım asır önce müsbet bir ilim halini alabilmiştir. Vitamin maddeleri ve uzviyetin birçok mühim makanizmalarını idare eden dahilî ifraz guddelerinin mahsulleri yani hormonlar daha birkaç senelik mesainin neticeleridir. Demek ki beşerî mefkûrenin neşvüneması, medeniyetin inkişafı nisbetinde " Sıhhat ölçüsü " de daha yüksek bir kıymet kazanır. Eski asırlarda fikir cereyanlarının en parlak olduğu belde, Atina sitesi ve buna tabi olan diğer Elen şehirleri idi. Daha sonra ilmî ve felsefî düşüncelerin gerilediği kurunuvustaya nazaran bu eski sitelerde tababetin oldukça mükemmel olduğunu ve İpokrat gibi şeyhületibbayı yetiştirdiklerini görüyoruz. Hekimlerin hastalarını kabul ettikleri şifa evleri (İatrion), kaplıcalarda su tedavileri ve hattâ tababeti akliyenin bir nevi kay-

nağı olan Delfi mabetleri bunun en beliğ delilidir Çok daha evvel Mısır medeniyetinde mükemmel hekimler, sıhhî tedbirlere şahit oluyor ve hattâ mumyalamak suretile ölülerine gösterdikleri ihtimamlara hayretle bakıyoruz. En eski cetlerimizin sıhhat hakkındaki telâkkileri ve temizlikleri müslümanlığı kabul etmeden evvel de meşhurdur. Orta çağ bütün insanların mukaddes dinler için çarpıştıkları ve her yerde manastırlarla zaviyelerin kaynaştığı bir itikat asrı olduğu halde bu derece sıhhat endişesi ve temizlik görmüyoruz. Papasların birçoğu hür fikirlere düşman oldukları kadar uzun saçlı ve aylarca yıkanmayan bir takım acayip mahluklardı. Demek ki sıhhatın en yüksek derecesi, tababete, ferdî ve beledî hıfzıssıhaya itibar daima mefkûrenin inkişafı ile mütevaziyen gitmiştir. Muasır filozoflardan Herbert Spencerin güzel bir mutaleasını aynen naklediyorum: "Dünyada muvaffakıyetin ilk sırrı, iyi bir hayvan olmaktır; ve millî saadetin de ilk şartı bir milletin hep iyi hayvanlardan mürekkep olmasına bağlıdır."

Az bir müddet zarfında geniş ve münbit Türk yurdunu gece gündüz işleyen muazzam bir karınca yuvasına döndürmek gayesini güden Cumhuriyet hükûmetinin en canlı hedeflerinden biri nüfus siyaseti ve dolayısile ayrı ayrı her vatandaşın sıhhatıdır; ve ilk inkılâp senelerinden bugüne kadar memlekette bu hususta sarfedilen emekler şayanı hayret derecede semereler vermiş; bir çok hastalıklarla mücadele edilerek her yerde mükemmel hastahaneler, sıhhî müesseler açılmıştır.

Birkaç gün evvel münevver bir Erzurum genci bana içinde doğduğu sevgili kasabasının umumî sıhhatı ve hekimlere verilen kıymet hakkındaki mütaleamı sormuştu. Bir sıhhat müdürü veya hükûmet tabibi olmadığım cihetle riyazî mahiyette istatistiklerle bir hüküm veremiyeceğim tabii idi. Ancak her iki hastahanenin şubeme taallûk eden vakalarını takip ettiğim için indî de olsa bir kanaatım olması lâzımdı, bahusus en izbe yerlere, dilencinin mahzenine giren her görgülü ve vicdanlı hekim ister istemez biraz içtimaiyatçı ve filozoftur; binâenaleyh bütün sıhhî şartları biran içinde gözden geçirebilecek vaziyettedir.

Fırsat buldukça yurdumun şerefli ve tarihî bir beldesi olan Erzurum hakkında ve doğu hayranlığıma dair müsbet yazılar ve hattâ methiyeler yazmayı bir borç bilirim; hattâ Cumhuriyette çıkmış olan "Meslek heyecanı ve Mareşal Çakmak hastahanesi" makalelerimle de ürkek garp gençliğini doğu diyarlarına davet ediyordum. Ancak halkçılığın ve medenî inkişafın en mühim umdelerinden biri, müsbet ve güzel şeyler yanında menfi ve noksan şeyleri de tam manasile riyasız bir realizimle tebarüz ettirmektir. Bir şair olsaydım Erzurumun karlı ve yıldızlı gecelerini, nefis havalarını kalem kudretimle tasvir eder ve Bahadır DÜLGER'in kurtuluş müsameresinde maharetle canlandırdığı tarihteki kahramanlıkları için bir destan dizerdim. Gerek şehrin ve gerekse aziz Erzurumluların nimetleri ve meziyetleri inkâr edilemez; bunlar her fırsatta kâh yazılar ve kâh hitabelerde tebarüz ettirilen hakikatlerdir.

Erzurumu (Sıhhat adeses) inden geçirince bazı hususlarda nikbin ve meddah olamıyorum ve kusurları canlandırmayı da vatan borcu biliyorum. Şehirde değerli hekimler ve devletin büyük masraflarla kurabildiği askerî ve nümune hastahaneleri, doğum ve çocuk bakım evleri, zührevî hastalıklar dispanseri faaliyettedir; ve her gün bunların polikliniklerı önünde şifa dileğinde bulunan yüzlerce vatandaş görüyoruz. Şehirde bu sıhhî müesselerin ve diğer alâkadar makamların imkân nisbetinde cehtleri aşikârdır; fakat her şey devlet ve icra kuvvetlerile hallü fasl edilemez. Fıkaralıkla beraber çok defa ananevî bir itiyat veya mahrukat tasarrufu mülâhazesile yarı karanlık, basık tavanlı bir tek odada birkaç vatandaşın birden yattığı vakidir. Bunların arasından öksürüp balgam çıkaranlar, kaşınanlar ve ateşliler de fazladır. Zaman zaman tifüs hastalığının şurada burada görünmesi de bu sebeplerdendir; ve trahom, verem, kemik illetleri gibi mikroplu ve ziyasızlıktan mütevellit hastalıklar fazladır; halbuki Erzurum bol ziya beldesi, açık tabiat solaryomudur. Birçok vatandaşların hastalıklarının mahiyetleri hakkında fikirleri bile yoktur: her şubeden mütehassısın bulunduğu bir yerde bütün illetleri muayyen doktorların işi sanır; bir defa bu hekimlere görünür; ondan sonra oyalanarak hastalığı ilerler, kanser gibi, melankoli gibi ya tedavileri olmayan veyahut ta uzun süren hastalıklarda derhal bir hapla iyi olmak arzusundadır; çünkü dışarda hekim olmayanların veya hekim geçinenlerin telkinleri bu yoldadır. Konsültasiyonların hemen hiç olmadığı bir kasabada (Sıhhat ölçüsü) ile hem o şehrin halkı, hem de o halkı tedavi etmekle mükellef olan hekimleri parlak bir not alamaz. Demekki halk hekime, hekim halka uymuş ve bir nevi mahallî tababet doğmuştur. Ben tabiatile serbest hekimlik cilvelerinden bahbahsediyorum; yoksa hastahanelerde ve polikliniklerde her gün ilmî konsültasyonlar yapıyor; nadir vakaları müsamerelerde gösteriyor ve neşrediyoruz. Garbın, orta Anadolunun daha küçük kasabalarında hiç olmazsa iki üç serbest hekim de mevcuttur. Erzurum bir tek serbest hekimi beslemiyecek kadar fakir midir bilmem?..

Diğer meslektaşlarımın da görüşleri ve hikâyeleri buna yakın olduğu tabiidir. Modern tababet, hekimleri bin bir koğuş ve laboratuvar muayeneleri, kitap ve mecmualarla yorduğu kadar hastaları da maddeten ve manen yoracaktır. Çoğumuz şu kasabada bir kabineye dahi sahip değiliz; devletten aldığımız para ile ilim uğurunda ve halk için çalışıyoruz. Medenî bir memleketin bir çok istilâlar ve ordugâhlar görmüş ve zeki vatandaşlar yetiştirmiş olan Erzurum gibi güzel ve tarihî bir kasabada sayısız fıtrî meziyetler yanında (Sıhhat mefhumu) aziz şehirlerimize nazaran henüz geridir; hekime rağbet olmakla beraber telâkki ve inanç zaiftir. Hükûmet halkın refah ve saadetini temin yolunda icabeden bütün fedakârlıkları yapmış ve yapmaktadır; treni ve bu trenle beraber göz kamaştırıcı cihan medeniyetini ayaklarımıza kadar getiren hükûmetten her şeyi bekleyemeyiz; ferdî gayretlere ve aydınlanmalara da muhtacız; ve Erzurumun medenî hayatı benimsemiş olan münevver vatandaşlarına düşen en mühim vazifelerden biri

zaman ve uzaklık icabı olarak bazı hususlarda geri kalan hemşerilerine daima en doğru yolu göstermektir. Biz yabancı münevverlere, buralarda muvakkat olarak bulunan nekimlere düşen içtimaî vazifeler de çoktur ve halkın cehaletten mütevellit kusurunu mazur görerek onu aydınlatmalı ve kendimizi o mantaliteye uydurmaktan çekinmeliyiz. Bizler burada geçici kuşlar gibiyiz ve bugün Erzurumda yarın da Konyadayız. Hükûmetin irşat ve isteklerile hep birden bu kasabada dikeceğimiz millî eserleri korumak hepimize ve herhalde hepimizden ziyade buradada yuva kuran Erzurum vatandaşlarına düşer. Zaten batıya doğru inkişaf eden yeni Erzurum sitesi az zaman zarfında kurunu vustai meskenleri de kaldıracak ve burası zeki insanları ve medenî konforlarile şarkın en sıhhatlı ve neşeli bir beldesi olacaktır. Ben kendi hesabıma şimdiden bu ümit verici izleri görebilmekle bahtiyarım.

MESLEK SEÇİMİ

Yazan: Seyfi KURTBEK

" Oğlumu ne yapayım? „ işte her babanın, çocuğu için kendi kendine ilk sorduğu sual bududr. " Ben oğlumu asker yapacağım „ " Benim oğlum doktor olacak „ " Benimki mühendis olacak, şimdi mühendislik çok para ediyor... „ Bunlar hergün babalardan işittigimiz sözlerdir. Anlaşılıyor ki çocuğun istikbali, herkesten çok babanın elindedir.

Baba mesleğinden memnun değildir, zaten meslekden memnun olmamak da kaidedir. Bu sebeble, çocuğun başka bir mesleğe verilmesi, daha doğmadan, kararlaşdırılmışdır. Çocuğa meslek seçerken, ekseriya ne uzun boylu bir tetkik yapılır, ne de onun şahsî istidad ve kabiliyeti düşünülür. Zaten bunları tetkik etmek ve anlamak çok babanın kudreti dışındadır. Baba, çocuğuna meslek düşünürken, psikolojik sebebler onu tevcih etmişdir bile: babanın mesleği ona maddî menfaat temin etmemişdir; o halde çocuk maddi menfaat getirecek bir meslek sahibi olmaldır.

Babanın mesleğinden canı yanmışdır: çocugun aynı mesleğe girmemesi esasdır.

Baba mesleğini çok yorucu ve nankör buluyor: çocuk rahat ve çok verimli bir meslek tutmalıdır...

Babanın muvaffak olmaması, çocuğun da o meslekde muvaffak olmıyacağı hakkında onda sabit fikirler uyandırır; sanki çocuğun hayatda karşılaşacağı maddî ve manevî bütün şartlar babanınkilere benzeyecekmiş gibi...

Meslek seçiminde zamanın moda ve icabları da çok müessir oluyor. Bir zaman askerliğe heves çokdu: ana baba " çocugum paşa olacak „ derlerdi. Bir zaman doktorluk itibar buldu. Şimdi de mühendislik: memleket terekki ediyor, muhendislerin istikbali açık...

Fakat bir de babanın, bütün bu ruhî tesirlerden uzak ve tamamen objektif olarak düşündüğünü kabul edelim: bu gibiler de, ekseriya, çocukların heveslerine aldanırlar. Çünkü umumiyetle ve yanlış olarak zannediliyor ki heves ve kabiliyet aynı şeydir. Halbuki pek az insanlarda bunların birbirine uygun olduğu tetkikler neticesinde anlaşılmışdır.

Çocuk, daha ziyade gösterişe kapılır. Şu halde çocukların meslek seçimi, ekseriyetle, keyfe ve tasadüfe tabi oluyor demekdir.

Son zamanlarda Avrupa ve bilhassa Amerikada yapılan tetkikler insanların çocuğun kabiliyet ve istidadları ile meslekleri arasında uygunsuzluk olduğunu meydana çıkarmışdır. Büyük harbden sonra Fransada yapılan tetkiklerde muayyen bir mesleğe ayrılan yüz çocuk-

dan yirmi ikisinin tam manası ile bu mesleğe uygun olduğu, kırkının hiç de elverişli olmadığı ve geri kalanının da aynı mesleğe az ve orta istidad ve kabiliyeti olduğu görülmüşdür. Edinilen kanaata göre, bugünkü hayatımızda iş ve mesleklerine uyan insanlar yüzde elli nisbetini bile bulamıyor.

Diğer tarafdan, sadece mesleğe uygunluk da muvaffakıyet için kâfi değildir. Ancak hususî bir istidad ve kabiliyet bir meslekde temayüze ve yüksek bir muvaffakıyet derecesi elde etmeğe imkân verir. İnsanların inkişafında ve yükselmesinde, şüphe yokdur ki muhit en büyük tesirli âmiller içindedir. Bir tohum, ne kadar iyi olursa olsun çorak yerde filiz vermez veya pek cılız bir şey olur. Kuvvetli bir kabiliyet ve istidad, itina ve teşvik görürse yardıma mazhar olursa elbette çok ve çabuk inkişaf eder. İstidadları görmek, korumak ve yetişdirmek lâzımdır. Çok zaman iş ve insan uygunluğunu elde edemiyoruz. Bu yalnız seçimde isabetsizlik veya hatadan değil, aynı zamanda bir de zihniyet farkından ileri geliyor. İşe insan değil, insana iş bulmak istenince muvaffakıyetsizlik elbette tabii bir netice olur.

Asrımızda, her meslek yalnız ayrı bir ihtisas olmakdan çıkmış, kendi içinde bir çok talî ihtisaslara ayrılmışdır. Bir insan her şeye yaramaz; bir veya bir - iki şeye yarar. Çok şeyde ihtisas arayanlar, hepsinde iptidai kalmağa mahkûmdurlar. Bir iş yürümezse, bunun iç sebebini işçinin kabiliyetsizliğinde aramak lâzımdır. İhtisası inkâr eden bir muhit veya meslekde hiç bir terekki ve tekâmül imkânı yokdur.

Eskidenberi mesleklere insan ayrılmasında şu basit usul tatbik ediliyordu: yerinde bir sıhhat, muayyen bir nazarî veya amelî bilgi. Şahsın karakteri ve hususiyetleri aranmazdı.

Son zamanlarda insanların ilmî usullerle mesleklere ayrılması esası üzerinde, ciddî bir suretde çalışılmağa başlanılmışdır. Bu usuller umumiyetle ikiye ayrılıyor:

1 — Mektebde mesleğe tevcih;

2 — İşe ve mesleğe girişde seçim.

Mektebde çocuğun istidadları, uzun tetkikler neticesi, tesbit edilir. Diğer tarafdan, bütün meslekler. istidad ve kabiliyetlere göre tasnif edilmişdir. Bu iki bilgi karşılaşdırılınca mesleğin tayini için lâzım olan esas elde edilir. Bu yolda Amerika en ileri gitmişdir. Büyük mekteblerde, meslek seçimi için hususî teşkilât yapılmışdır. Ayrıca Harvard üniversitesinin hususî kurslarında yetişdirilmiş müşavirlerden Boston da bir (istidad bürosu) açılmışdır. Bunlar meslek seçimi hakkında tavsiyelerde bulunuyorlar.

İş ve mesleğe girişde seçim usulü Amerikada çok tatbik edilmekdedir. Amele namzedi ilk önce sıhhî bir muayeneye tabi tutuluyor. Bunda muvaffak olanlar psikolojik diğer bir muayeneden geçerler. Bunda şahsın kabiliyet ve karakteri meydana çıkarılmağa çalışılır. Bunlar neticesinde, namzedin hangi şartlar içinde (Oturarak , ayakda, soğukda, sıcakda... vs.) çalışacağı ve ne yapacağı tesbit edilir; soğuk kanlılığı, zekâ ve intikal dereceleri, uyma kabiliyeti gibi hassaları da tetkik edilir. Bunlar Test denilen tecrübelerle meydana çıkarılır. Test, bir nevi imtihandır; fakat

bunda. adî imtihanlarda olduğu gibi, namzedlere, hazırlanmış oldukları şeyler sorulmaz: basit fakat şaşırmadan, ve duraklamadan çabucak cevap verilmesi lâzımgelen şeyler sorulur. Amerikada yapılan tecrübeler, testlerde muvaffak olanların, işlerde de muvaffak olduklarını göstermişdir.

Mekteblerde yapılan tevcih usullerinin bizde de çok faydalı olacağını zannederim. Mekteblerde her talebenin esaslı bir sicili tutulmalı; bunlar, talebenin zihnî kabiliyetlerini gösteren pedagojik bir kısım ile bedenî esaslar üzerinde toplanacak malûmat, tahsil esnasında veya, hiç olmazsa, lise sonunda talebenin tutacağı meslek hakkında umumî bir fikir verilebilir ki bu da hiç yokdan elbette iyidir.

NE VAKIT İHTİYARLARIZ

Yazan: Dr. İzzet BİRAND

Ne vakıt ihtiyarlarız. Gençlik ve ihtiyarlık, iki tabir ki ekseriya karşı karşıya konulmuştur.

Ve bu tabirlerin cemiyet hayatındaki ifadelerinde, delâletleri yanlış bir tefsirle, hemen daima genç ileri bir hamleyi, ihtiyar geriliği sembolize eder denilmiştir.

Vakıa grizî faaliyetleri daha kesif, harici tezahürleri daha canlı ve hareketli, intıbaları seri, henüz boş olan hayat kitabının hatırat sahifelerini süratle doldurmak yolundaki zulmette tereddütsüz koşan bir gençle, senelerin tecrübe ve kazançlarını elinde meşale gibi tutarak önündeki dar aydınlık sahada temkinle yürümek isteyen bir yaşlının mutecanis bir saf teşkil etmiyecekleri tabiidir.

Fakat ebedî hayat bir teselsül zinciri olarak inkıtasız devam edince, nihayet cemiyet komplekslerinin halli, pazı kudreti ve hamlelerle, istikametleri çizen müdir iradelerin ahenktar imtizacına mutlak ihtiyaç gösterince bu iki tabirin hakikî delâletlerini arayıp armoniyi tesise çalışmak faydasız olmıyacaktır:

Doğumdan sonraki beşer ömrünü çocukluk, gençlik, olgunluk, ihtiyarlık gibi safhalara ayırmak âdettir.

Ve büluğ, saç dökülmesi veya ağarması, cilt kırışması.. İlah. gibi tek uzuv ömründe merhaleleri gösteren tezahürlerde haricî hükümlerimizde rehberdir.

Fakat bir insanın senkron olmıyan fizik, psişik bütün evsafını toparlayan şümullü bir tabirin delalâtini, bir tek uzvun değişikliğile tahdide kalkışmak ilmî olmaktan uzaktır.

Kapadığımız yakın tarih devrinde, ramazan bayramı hutbesinden sonra yirmi yaşını doldurmuş gençlerin oda ile sakal bırakıp bir anda ihtiyarlık hududuna aşıverdiklerini hep hatırlarız.

Rejimin taze zihniyeti ile yeni bir alan bulan bugünkü hayatımızda gençlik hududunun düne nazaran hayli genişlediğini de görüyoruz.

936 da Fransada halk cephesinin işsizlik buhranına karşı ileri sürdüğü tedbirler arasında çocukluk haddinin 12 yaştan 14 de, ihtiyarlık hududunun da 65 ten 60 şa indirilmesi vardı.

Görülüyor ki bütün hükümler tamamile itibarîdir. Esasen hiç inkıta göstermeyen devamlı bir evolüsyonun tamamiyeti olan ömrü, keskin fasılalarla taksim etmek imkânsızdır.

Kendi âleminde ayar edilmiş müstakil bir zaman ritmi olan, fertleri arasında da ayrıca geniş bir seyr ve imtidat farkı gösteren hayat hakkında mu-

ayyen fasılalı saat - zaman ölçüsile mutlak hükümlere varmak hatalıdır.

Tabiat içinde kendi başına müstakil bir âlemi ifade eden insanın, kendine hâs ve müstakil olan evolüsyonunun bir dahilî nazmı vardır; bu nazım ile içinde inkişafımızı yaptığımız bize ait olan zamana (Dahilî zaman) diyoruz.

Bütün uzviyete şümullü geniş bir evolüsyonun ifadesi olan bu dahili zaman mefhumu, ilim mikyasile en son unsuri haddine irca edilince fiziyolojik zaman vahidini buluruz.

Doğumun hemen akabindeki çok genç uzviyette hayat evolüsyonu fevkalâda seridir.

Bu devrede muayyen bir saat zamanı vahidine bizim birçok dahili zaman vahitlerimiz girer.

Mebde noktası itibar edilen doğumdan sonraki ilk yaşlarda dahili zamanımızın seyir sürati, grafikte şiddetli bir sukut kaydederek süratle azalır. İnkişaf çağlarında sukuttaki şiddet kırılır. Orta yaşta düz bir hat çizmeğe meyl eyler. Ve sonra daha ziyade düzlüğe yaklaşarak hayat akıntısı seyrine devam eder.

Bu, doğduğumuzu müteakip süratle; ve ihtiyar olduk dediğimizden itibaren de çok betaatle ihtiyarladığımızın ilmî ifadesidir.

Dahili zaman ritmi ile hem ahenk olan harici tezahürler, çocuklarda hareket ve faaliyetin, yara tened dübünün, kırık indimalinin... İlâh. çok seri olması şeklinde tecelli eder.

Sübjektif ihtisaslara gelince, kendi kendimize şöyle bir düşünsek geçen günlerimizin daha uzun oldukları müphem intibaını alırız.

Çocuklukta günler daha uzun, hayat daha tafsilâtlı ve daha renklidir.

Somatik Evolüsyonunu seri bir nazım ile temin etmekte olan çocuk, muhitin bütün intibalarını şuur levhasına sürat ve sadakatle kaydederek zaman budu içindeki psişik inkişafını da aynı seri nazımla tahakkuk ettirmektedir.

Bu devre tahsil ve terbiye için en müsait çağdır.

Hayat evolüsyon süratının azalıp, grafiğin düz hat çizmeğe meylettiği orta çağlarda fikir âlemi inkişafının son haddini bulmuş olur.

İdrakinde buutleri aşıp kâinatı saralayan ve tezahürlerinde enerji ihtiyacı kaydetmeyen insanlık farikası bu fonksiyon, dimağ, muattal bırakılmayıp ekzersizlerinde devam edildikçe inkişafını durdurmaz.

Bu şart altında inkişaf ettirdiğimiz pisişik cephemiz, maddî varlığımız devam ettikçe bizden ayrılmayan, gölgemize benzetebileceğimiz manevı varlığıdır; yani biziz.

Değilmi ki, çocukluğumuzdan itibaren bütün hatıralarımızı, müktesabatımızı daima kendımizde taşıyarak yaşıyor ve onlarla hareketimizi tanzim ediyoruz.

Marazî teşrih, tedricle başlayıp, yaş ilerledikçe şiddeti artan sklerozan müterakki bir faaliyetin, hâs unsur hücreleri aleyhine sahneye hakim olduğunu, kanın biyolojik evsafının değiştiğini; yani, kelimenin tam manasile, uzviyet elâstikiyetinin azaldığını gösteriyor.

Vücut fızik faaliyet sahasında geniş bir ölçüde uyabilme kabiliyetini kaybetmiştir.

Şedit faaliyet ve heyecanların icabettirdikleri zorlama ile (Makine çarh-

larındaki süratli devir) zararlı olabilir; fakat ihtiyar oldum diye kendini güya istirahata çekip hiç bir şeyle meşgul olmamak daha zararlıdır.

O halde ömür, bütün çağında hayatta olmanın vazifelerini yapmalı ve nimetlerini bulmalıdır.

Sây ve hareket ayarında tabii had için en doğru ölçü şahsın kendi ihtisasıdır.

Hiç bir vakıt herhangi bir faaliyet, duygusu ıztırapla ifade edilebilecek bir yorgunluk haddine varmamış bulunmalıdır.

İhtiyarlıkta çok görülen alillik tezahürlerini meydana getiren âmil ve hastalıklardır.

Kimseyi hasta ve dertli etmemek içtimaî vazifelerimizin başında olmalıdır.

Vücut ve gönül hastalıklarının, ıztırapların insanı ne çabuk yıprattıklarını hayatın hergünkü misallerinden hepimiz sarahatle biliyoruz.

Tahlillerimizi toplayınca varacağımız netice şudur:

Doğduğumuzdan itibaren hem de süratle ihtiyarlamağa başlıyor, vücudumuzda son hayat evolüsyonu duruncaya kadar da gençlikten izler taşıyoruz.

Fakat ne vakıt ihtiyar oluyoruz?!

Zannımca en doğru hükümle, içinde yaşadığımız devrin inkılâp ve tekâmülünü takip edemediğimiz, daha doğru ve daha iyilerine intıbak yerinde eski itiyat ve kanatlere bağlanıp kendimizi yürüyen cemiyetten tecrit ettiğimiz anda ve birden ihtiyarlamış bulunuyoruz.

Hayatın fiziyolojik bir tezahürü olan, daha iyi ve daha faydalıya durmayan bir tekâmülü ifade eden "İnkılâpçılık" ümdemizde Türk camiasının ebedî gençliğinin müjdesi vardır.

Bu iz üzerinde bir öz olarak her fert kendi takat ve tahammül potansiyeli ile daima ileriye ve daha iyiye, genç kalmak istersek ülkümüz bu olmalıdır.

Geçmiş asırlarda

ERZURUMDA İŞ VE AİLE HAYATI

(II)

Erzurumda dokunan halılar cihanşümul bir şöhreti haizdi Halı kelimesi Erzurumun eski adından alınmıştır.

Yazan : Abdurrahim Şerif BEYGU

Erzurumda, halıcılığın eskiliğine aid bende bir hatıranın bıraktığı intibala başlar.

İç meydanda dükkânımıza bir gün mektepten döndüğüm zaman babamın, bir Kayserili halı tüccarile çetin bir pazarlığa giriştiğini görmüştüm. Hafızamda kaldığına göre bir buçuk metre uzunluğunda bir halı seccadeyi babam on beş liradan beş para eksiğe veremiyeceğini söyledikçe, Kayserili tüccar dikkatlice halıyı evirip, çevlriyor ve on üç liradan fazla vermem diye ısrar ediyordu. İki tarafın böyle bir seccade üzerinde hararetli bir pazarlığa tutuştuğunu alâka ile seyrediyordum. Ara, sıra babamın ağzından (Bu halı, Erzurumun eski malıdır. Nerde ise antika olacaktır on beşten aşağı vermem) gibi söz lerini işitiyordum. Pazarlık epeyce uzadı, nihayet Kayserili, babamın dediği fiatı vererek aldı.

Gene ara, sıra kıymetli eşyalarına fiat takdir ettirmek için dükkâne, evimize gelen zevatın getirdikleri eşyalar arasında halı parçaları da görülüyordu. Bunlardan bazılarlna Erzurum dokuması olduğunu babam söylerdi. Çocukluk hali, babamın, Erzurum halısını nasıl anladığını öğrenmek hiç aklımdan geçmezdi.

Aradan uzun bir zaman geçtikten sonra, Erzurumun eski halıcılığına ait mevzuun biraz olsun tekrar canlanmasına (Yakut hemevinin muaccümülbuldan) namındaki kıymettar eser sebep olmuştur. Başka bir mevzuun tetkiki için bu eseri karıştırırken, halının, (Kalıkla) isminden alındığına dair bir ibareye rastgeldim Malûmya Araplar Erzuruma (Kalıkla) derlerdi, demek oluyor ki, İranîlerin (Kali) dedikleri (Halı) Erzurumun eski adı olan (Kalıkala) dan alınmıştır. Yakutî hemevinin o cümlele-

lerini tamamile zaptedemediğime şimdi ne kadar müteessifim. [1]

Aradan gene epeyce bir zaman geçti. 937 senesinin Şubatında, şehrimizin tanınmış İranîlerinden biri olan Hacı Abdullahın oğlu kerimle görüşürken laf arasında bana dedi ki:

— Bil bakayım Erzurumun eski devrinde dünyaca tanınmış nesini bilirsin?

— Bu sualin cevabını ne kadar düşündümse bulamadım ve nihayet bilmiyorum dedim.

— Kerim, dediki Erzurumda eskiden dokunan halılar dünyaca meşhur imiş Ben, bunu İranda, halı üzerine yazılmış bir kitaptan okudum. İranın antika halı çıkaran şehirleri içinde baş olarak Erzurum halıları geldiği yazılıdır.

Dostumun bu sözü üzerine gözümün önünde biran içinde çocukluktaki babam ile Kayserili tüccarın Erzurum halısı üzerindeki pazarlığın ehemmiyeti canlandı. Yakutinin ibaresi de bu meyanda gözümün önüne geldi. Bundan sonra, Erzurumun eski halıcılığı üzerinde alâkam artmağa başladı.

Gene bir tesadüf eseri olarak 1938 senesinin Teşrinisani ayı içinde takibettiğim gazeteyi bayide bulamayınca Son Posta gazetesini aldım. Bunun tarifeleri meyanında (Kafdağının arkasında ünvanlı yazının muharriri olan Vasfi Rıza Zobonun İranda halıcılık) serlevhalı yazısını dikkatle okudum.

Muharrir, İrandaki seyyahatine ait intibalarını anlatırken sözü halı üzerine getirerek, İranda temas ettiği halı tüccarlarından, halının menşei hakkında aldığı malûmatı böyle yazmaktadır. (Halının ismi Erzurumun eski adı olan Kalıkadan alınmıştır. Cihana halıcılık bu şehirden yayılmıştır.) Bu cümleleri de okuduktan sonra Erzurumun eskiden halıcılıktaki cihanşümul şöhreti ve menşeinin Erzurum olduğunu, böyle birbirini takibeden malûmatın bunu teyit etmesi karşısında bu mevzuun şümul ve ehemmiyeti bir kat daha tebarüz etti. Edindiğim bu malûmatı halkın, halıcılık hakkındaki ananevî bilgilerile mezcetmek ciheti kalıyordu. Bunun nederece müşkül olduğunu gerçi bilmez değildim.

Erzurumun büyük harpte uğradığı felâketten sonra, bu şehirde eskiye ait bilgiler toplamak zorlaşmıştı. Çünkü bize eski şeyler hakkında malûmat verecek adam da kalmamış gibi idi. Bununla beraber Erzurumun eski halıcılığına ait bazı durubumesel meyanına girmiş sözlerde yok değildir. Halâ bunların canlılığını muhafaza ettiklerine bakılırsa, Erzurumda çoktanberi sönen halıcılığın vaktile ne derece aileler arasında kök salmış eski bir millî sanatımız olduğu anlaşılmaktadır.

Kadınlarımız arasında söylenen halıcılığa ait sözlerden toplanabilenleri şunlardır:

(halıyı kentdenmi indirdin) yani halıyı tezgâhtan mı indirdin demektir. Bu darbımesel, kızların biraz iş görüpte annelerine sitem yollu, bu kadar ev işi gördüm diye başa kalkmalarına karşı anneler tarafından bu darbımesel ile mukabele edilir. Bu da gördüğün işin ile o kadar böburlanma halıyı tokuyup tezgâhtan indirmedin, ya?

Diğeri:

(Tokurum hali çıkmaz yukarı) darbı meseli de böyle izah edilmektedir. Kadının gördüğü işin ağır gidip ilerlemediğini anlatmak içindir.

Diğeri:

(Gelin halıyı getirir, kendi, serer, kendi oturur) sözü de, gelinin babası evinde elinin emeğile dokuduğu halıyı, kocası evinde minnetsiz olarak serip oturması. Halısını getirmeyen gelinin kayinatası veyahut kocasının halısını arzusuna göre kullanmağı yerinde bir iş olmadığını anltmak için söylenen bir darbı meseldir. Buna mümasil başka işler hakkında da söylenir.

Diğeri:

(Tokuduğu halıda yedi dağın çiçeği var) bu da kız veyahut kadının, tokuduğu halının emsalsız güzelliğini takdir için söylenen bir sözdür.

Eskiden Erzurum ahalisinin bir maişet vasıtası olan halıcılığın sönmesi iki yüz se neden fazladır. 1878 harbine kadar yirmide bir evde bulunan halı tezgâhları büsbütün ortadan kalkmadı ise de kalanlar da pek ehemmiyetsiz bir hale düşmüştü. Büyük harpten sonra halı tokuyan kadınlarımız parmakla gösterilecek kadar azalmıştır.

Halıcılığın Erzurumda sönmesine iki sebep âmil olmuştur.

1 — İmparatorluğun inhitatı sıralarınd kapitülasyonların memleket iktısadiyatını kemiren, ezen bir bela haline gelmesi. Bundan İranın serbestçe halı ithal edip az bir gümrükle yerli sanayiine indirdiği darbedir.

2 — İçtimaî tahavvül, eskiden yaylalarımızda otlayan milyonlarla koyunun mühim bir kısmının yünü Erzurum pazarında sarfedilirdi. Her aile en aşağı iki üç batman evinde yün işlerdi. Bir çok evlerin halı için sarfettikleri yün yüzlerce batmana baliğ olurdu. Halbuki şimdi iki, üç okka yünü evlerinde sarfeden aileler pek az, hazır iplik ve makine karşısında emek ve gayreti istilzam eden yün işlerini ellerile eğirip, tokumak zahmet ve külfetine katlanmaktan kaçınan ailelerimiz çoğaldıkça, çoğaldı.

[1] Ah! kütüphane, Erzurumun bundan mahrum oluşu ne kadar acı bir keyfiyet, şehrimizde eski ve yeni Şark asurını cami mükemmel bir kütüphane olmuş olaydı. Yakutinin bu verdiği malûmat sahife ve cilt numarasile gösterir ve ibareyide olduğu gibi naklederdim böyle ilmî vesaitten mahrum olan yerlerde ilmî bir etud yapmak gayri mümkün olduğunu bu makale ne kadar acı bir misal teşkil etmiştir. Koskoca Müfettişlik merkezi, Şark vilâyetlerin baş şehri olan Erzurumda, şimdiye kadar neye kütüphane kurulmadı? Cumhuriyetin prensip ittihaz ettiği kültürlü vatandaş yetiştirmeğe en mühim vasıta olan kütüphaneye niçin ehemmiyet verilmiyor. Temenni edelimki kütüphanesizlikten duyduğumuz bu manevî ızdıraba biran evvel nihayet vermek için alâkadarların himmeti baş göstersin.

Edebiyat Tarihi

TÜRK EDEBİYATINDA ŞEHRENGİZLER

Yazan: İzzet DELİÇAY

Şehrengizler edebiyatımızda, on altıncı asrın iptidalarında, Mesihînin eserile başlayor. Edirne hakkında yazılan bu eser, o asırdan kalan vesikaların bildirdiğine göre, oldukça büyük bir şöhret kazanmış ve şaheserler arasında sayılmıştır. [1]

Edebiyat tarihimize menba teşkil eden eserlerin bundan evvel böyle bir eser kaydetmemiş olmalarına; araştırmalar neticesinde de daha önce yazılmış bir şehrengizin henüz ele geçmemiş olmasına bakılırsa Mesihînin eserini şehrengiz nevinin ilk ve orijinali olarak kabul etmek lâzımgelir.

Biliyoruz ki divan edebiyatının bir çok nevileri İran edebiyatında görülen örneklerden ilham alınarak yazılıyordu.[2] Belli başlı acem tezkerelerile Bravvn gibi garp müdekkiklerinin [3] eserlerinde de " Şehrengiz „ diye bir kayde tesadüf edilmiyor. Esasen Farsçadan ilham alınarak yazılmış eserler hakkında o devrin şairleri, tezkerecileri ya şahsî bir takım sebeplerle, tenkitlerde bulunurlardı, Mesihînin eseri hakkında böyle bir kayıt ta yoktur.

İstanbul kütüphanelerini araştırırken elime Farisi bir şehrengiz geçmişti. Bu müstakil risalenin adı " Kitabı şehrengiz derşehri Stanbul „ dur. Tebrizli Safi isminde bir şair tarafından 944 te yazılmıştır. Ben bu şairin de Türk olduğuna kaniim. On altıncı asırda Farsçanın bizdeki mevkii şaire eserini o dille yazdırtmış olabilir. Metnin tetkikinden sarih olarak anlaşıldığına göre bu Farsça eser Mesihînin ölümünden 30 sene kadar sonra yazılmış oluyor. Vaktile Mesihînin orijinalliğini söyleyen Gibb isabetli bir hükümde bulunmuştur. [4]

Mesihînin şehrengizi diğer birçok eserlerimiz gibi matbu değildir. Birbirinden farklı nüshaları var. Mesela Üniversite kütüphanesinin Türkçe yazmaları arasında 481 numaralı Şahü gedanın sonunda, 899 numaralı Mesihî divanında 1532 numaralı bir mecmuada diğer bir nüshası vardı. Yalnız Gibb meşhur eserinin metin kısmına şehrengizin baş taraflarından 33 beyit ve on üç güzele ait kısımlarla hatimeyi almıştır. [5] Bunların İngilizceye tercümelerini de yapmıştır. [6]

Aynı zamanda Mesihînin eserini prolog, katalog, ipoloğ diye üç kısma ve bunları da talî parçalara ayırmıştır ki bu da doğru değildir. Mesela bir kasidenin girizgâhı, teşebbüs ve gazeli.. gibi eserin kendi revşinden anlaşılan aslî taksimini göz önüne almak daha objektif bir hareket olur.

Binaenaleyh yazma nushalara göre, bu şehrengizi münacat, sıfatı şeb, sıfatı ruz, şehir tasviri, güzeller vasfı ve hatime olarak kabul ederiz. Daha sonra yazılan şehrengizleri de nazarı itibare alırsak, münacattan sonra ruzu şeb, baharü şita tasvirlerini [Tabiat tasviri] diye tek bir isme irca edebiliriz. Şu halde şehrengizlerde: Münacat, tabiat tasviri, şehir tasviri — Sebebi telif te ekseriya beraberdir — güzeller vasfı ve hatime esas kısımları teşkil eder.

İlahî âcizü zarü zebunum
Giriftarı kemendi nefsi dunum

Çü mesçit içre dönem kıbleye yüz
Cemali yar olur mihrap düpdüz

Kılurun hergeće mahbub fikrin
Bu kara günlünün gör hub fikrin
Gözü ahu güzeller eylemek sayd

Seki nefsume olmuş bir büyük kayd
Görüp nazını bir servrievanın
Düşeven sayeveş payına anın

Eserine şu münacat beyitlerile başlayan Mesihî burada daha ziyade mahbup temayülünü, güzellere karşı fazla düşkünlüğünü anlatmaya çalışır ve bir çok mutasavvıf olmayan divan şairlerinin yaptığı gibi bu maddî ve seksüel hissiyatını anlatırken tasavvufî bir renge bürünmeğe de lüzum görmez; kabahat ta olsa, günahta olsa açıkça ve samimî olarak anlatır. 33 beyit kadar süren bu münacatın sonunda eserinin şöhret bulmasını temenni eder:

İlahi buldurup sözüme rağbet
Bu şehrengize ver şehr içre şöhret

Tabiat tasvirinden:

GECE

Meğer bu şeb bu takı pür sanayi
Müzehhep levhasını etti zayi

Şehabı kilk edindi çarhı kâğıt
Ki yaza hupların vasfın utarıt
Güzeller methi yazılsın müzehhep
Davatı asıman doldu mürekkep

GÜNDÜZ

Beşir olup hemen suphu cihan bîn
Ledi Yakubu çarha gözün aydın
Ne şahitbaz olur gör peri haver
Ki huba ağızıyle gösterir zer

Burada tabiattan ziyade divan edebiyatı hususiyetini taşıyan maveraî tasvirler var. Fakat şehir tasviri ile güzeller vasfında daha ziyade hayata inmiştir.

Şehir tasvirini ihtiva eden kısa parça da şehrengizin yazıldığı tarihi

---

[1] Âşık çelebi tezkeresinde. " Şehrengizi gayet dilpezirdir... Rum şuarasının ittifakı bunun üzerinedir ki ol asredek Şeyhînin Hüsrevü Şirinine, Hamdinin Yusufü Züleyhasına; Necatînin divanına, Mesihînin şehrengizine... nazire olmaya „ demektedir.

[2] Bunların bile bizim edebiyatımızda millî ve şahsî bir hususiyete malik olmadıklarını söymek istemediğimiz tabiidir.

[3] Edvard G. Bravvn A Litterary Histor yof Persia 1-2 A History of Persian Litterature 1-2 ciltler.

[4] Gibb: A History of Attoman Poetry cilt 2 sahife 232 yalnız buradn Türk şiirinde ilk mizah teşebbüsü olduğunu ilâve ediyor ki daha evvel bizde satirik ve mizahî başka eserler mevcut olduğu için bu fikrini pek doğru bulmuyoruz.

[5] Aynı eser cilt 6

[6] Aynı eser cilt 2

tesbite yarayacak maddeler bulunuyor:[7]

Çün olgün [mutedil] gezdi cihanı
Köçüp şah etli tebdil mekânı
Devamı devletile bir iki yıl
Edindi Edirne şehrini menzil
Çü ihsanında ermiş idi behre
Sevinerek bile geldim bu şehre

Nice şehr olki anının bağı rağı
Verir kişiye cennetten ferağı
İçinde suları mevzunu reftar
Bulutlar başı ucunda havadar
Temaşa eylesen her bir minare
Dönüptür serv gibi bir nigâre
Soyunup tuncaya girer güzeller
Açılır ak göğüsler ince beller...

Şehir tasvirinden sonra 70 beyit kadar süren güzllerin evsafı gelir, Edirnede tanınmış kırk kadar güzelin her birini ikişer beyitle tavsif ederken onların meslek ve meşreplerine dair kullandığı tabirler sayesinde mahallî bir renk belirir ve bir takım esnaf isimleri meydana çıkar. Sonu bir gazelle bitmektedir:

İlahi her birin payende eyle
Çerağı ruhlerin tabende eyle
Çü ettin leblerin çeşmei can
Buları haşre deelu zinde eyle
Cihan sultanlığı bana gerekmez
Beni bunlara tek sen bende eyle
Uşup mey sohbetin etttiklerince
Dili nalanımı sazende eyle
Mesihî methi bu deelu becerdi
Beğenmezsen yürü var sen de eyle

Mesihînin şehrengizinde yenilik unsurları ve bu eserin doğuşundaki içtimaî sebepler:

Bir defa vezin (Aruz) ve şekil (Mesnevî) evvelden mevcuttur. Eserine bir münacatla başlaması da yeni bir şey değildir. Hemen bütün mesneviler bu şekilde başlıyordu. Bu münacat bir mukaddime mahiyehinde olup maksadı eseri yazmaya teşvik eden ruhî temayülünü anlatmak, zahitle alay etmek, eserinin de adını söylemektir. Gece ve gündüz tasvirleri Edirnenin gecesi ve gündüzünden ziyade divan edebiyatı karekterini taşıyan alelıtlak tasvirlerdir. Şehir tasvirini kısa geçmiş, Tuncada yüzen güzeller vesilesile de asıl mahbup listesine giriş hazırlamıştır. Eserin asıl orijinal cihetini burası teşkil ediyor. Tasvir ve tavsiflerindeki mazmunlar divan edebiyatının tesirinden sıyrılmamıştır. Fakat divan edebiyatının muhayyel, müphem sevgilileri yerine hayatta, şairin yanıbaşında ve cemiyet içinde yaşayan güzelleri alması mevzuun maveradan hayata inmesi; misitik ve platonik düşüncelerden maddeye, realiteye ve divan edebiyatının havasa mahsus hudutlarından halka inmesi demektir. Açık saçıklığı ne olursa olsun eserde bariz olarak görünen hususiyet budur. Bu hadise divan edebiyatının sıkı hudutları içinde muhayyel mevzular peşinde koşan, muhitin darlığı ve sıklığı yüzünden hayatî ihtiyaçlarından doğan heyecanlarını bile tasavvuf sembolleri altında gizli kapaklı ifadeye mecbur olan rind, zevkperest şairin hakikî hayata açtığı bir pencere gibidir. Bunda devrin, maddî refahın zevk ve sefa âlemlerinin, tahtelkale, ve deyrimuğan, kûşei

[7] Üniversite nüshalarının birinde: "Azimetkerden Sultan Selim Han der şehri Edirne" başlığı bulunuyor. Bu hanın Yavuz Selim olduğu muhakkak Tezkireler ve bunlara istinaden Gibb Mesihînin 918 de öldüğünü gösterirler. Halbuki Yavuz 918 de tahta çıkmış, 919 da İstanbul ve Geliboluyu dolaşarak Edirnede kışlamıştır. Daha sonra Mısır seferinden sonra da Edirneye gittiği malûmdur. Padişahla beraber gittiğini söyleyen Mesihî o halde 918 den sonra ölmüş ve eseri de bu tarihle arasında yazmıştır.

gülüstan.. gibi harabat âlimlerinin de tesiri olmuştur. Bundan sonra on altıncı asırda bunu tanziren bu nevin çoğalması bu içtimaî hayatla alakadardır.

Mesihînin eserinde şiiriyet azdır. Güzellerin adı sanı ve meşgalelerine dair hususî tabirleri kullanması hem lisanı sadeleştirmiş, hem de mahallî renk belirtmiştir. Eserde mizah çeşnisi olmakla beraber, temayülünü anlatırken oldukça samimîdir. Hadim Ali paşanın divanındaki katipliği zevk ve safa alemleri uğuğuna sık sık asan şairin maddî bir zevk adamı olduğu anlaşılıyor. [8] Hülâsa, Mesihînin şehrengizi kül halinde alındığı zaman orijinal bir nevi olarak karşımıza çıkıyor. Bundan sonra bu asır ve daha sonraki asırlarda muhtelif şehirler hakkında yazılan diğer şehrengizler o zamanki şehır hayatının muhtelif safhalarına dair oldukça canlı tasvirler veriyorlar.

[8] Âşık Çelebi tezkeresi. Millet 440 -- varak 173. "..... Hiç bir zaman paşa - Hadim Ali paşa - bir nesne yazmak için Mesihî için şu şehir oğlanını bulun demez idi ki hazır buluna yahut hizmet için muntazır olan elbette kapucular ya tahtelkalede ya deyrimuganda ya mahbuplarla kuşei gülüstanda bulurlardı."

Aynı zamanda divan sahibi bir şair olan Mesihî Priştinede doğmuştur. İstanbula gelince bir müddet softalık etmiş, sonra hattatlığa başlamış, Hadim Ali paşaya divan kâtibi olmuş ise de söylenilen tabiatinden dolayı bu vazifesini muntazaman ifa edemezmiş. 918 de öldüğü söylenilen Mesihînin daha sonra ölmüş olması lâzımgeldiğini yukarda söylemiştik.

OSMANLI DEVLETİNDE DİVAN EDEBİYATI

Yazan: Faik BİNÂL

Kuruluştan Fatih Mehmede kadar:

İlk kısında hulâsa ettiğimiz Türk devletlerinde olduğu gibi ve onları örnek ittihaz ederek, Osman oğulları da; ilk devleti kurdukları zaman, teşkilâtlarının esasına (Divan)ı ilâveyi ihmal etmemişlerdir. Yalnız maalesef bizi bu sahada Fatihin kanunnamesine kadar hiç bir mehaz tenvir etmemektedir. Bu karanlık içinde yapılan araştırmada; Âşık paşazade; Neşrî, tevarihi âli Osman, Ebnaülgumur adlı eser, vakfiyeler vesair muahher olup Osmanlı devletinin ilk kısımlarından bahseden Künhülahbar, Tacüttevarih gibi eserlerden ve hammer Gras, Rigo gibi ecnebi tarihçilerin ve seyyahatnamelerin karıştırılması, divanın olduğu kanaatını takviye eder. Âşıkpaşa zadede; beylerden bahsederken (Divanda burma tülbent geyerlerdi). [1] diyor. Ve yine Mısırlı âlim İbni Hacer, Yıldırımın Bursada yaptırdığı hastahane için Mısır hükümdarı Melik Zahir Berkuktan istediği ve onunda gönderdiği tabip Şemseddin ibni Sağirden aldığı malûmatla Ebnaülgumur adlı eserinde (Osmanlı hükümdarı, sabah erken vasi bir meydanda halktan yüksek bir mevkide durarak ahalinin şikâyet ve davalarını dinler ve şikâyetlerin izalesine çalışır, halk hükümdardan biraz uzakta dururlar.) Diyor. [2] Bu malûmat bize gösteriyor ki o zaman divan her gün sabahları kuruluyor. Ve hükümdar divana riyaset ediyordu. Çelebi Mehmedin vefatı esnasındaki vakada da padişahların bizzat her gün divan yaptıkları anlaşılıyor. [3] Keza Fatih Mehmet kanunnamesinde divana hergün vüzeram ve kazaskerlerim ve defterdarlarım geldikte [4] diyor ki divanın yine hergün toplandığı anlaşılmaktadır. Fatihten evvel divana iştirak edenlerin adetleri ve kim oldukları hiç bir eserde tam olardk gösterilmemiştir.

Yalnız Âşık paşa zade Çelebi Mehmedin Edirnede ölümünden evvel (Ben öleceğim fakat bu duyulursa karışıklık olur. Derhal Muradı getirin) derken bir taraftan da vezir Bayazıt paşa ve Çandarlı İbrahim paşa, Subaşı Hacı İvas divan toplamağa karar verdiler [5] deniyor. Burada divanda bulunan üç kişiyi bulmuş oluyoruz. Halbuki

[1] Âşık paşa zade, tarihi Ali Osman sahife 43
[2] İsmail Hakkı Uzunçarşılı T. T. ana hatları müsveddeleri sahife 8
[3] Neşri, tarihi Ali Osman sahife 96
[4] Kanunnamei Ali Osman encümen neşriyatı sahife 23
[5] Âşık paşa zade, tevarihi Ali Osman sahife 94

ikinci Muradın; ilk saltanatı zamanında vezir derecesinde beş beyi olduğunu bildiğimize göre ve bunlara divanda bulunması tabiî olan kazasker, defterda, nişancıyı ilâve ederek ilk divan heyetini meydana çıkarmış oluroz. Fatihin kanunnamesini de göz önünde bulundurarak varacağımız netice şu olur:

Fatihe kadar divan heyetini Veziri âzam, diğer vezirler, kazasker, defterdar, nişancı teşkil ediyorlardı. Fatihin kanunnamesini esaslar arasına koymaklığımızın sebebi bu kanunnamenin başında (Bu kanun bu kanunname dedem ve atam kanunudur. Ve benim dahi kanunumdur.) [6] ibaresinin bulunmasıdır. Ve aynı zamanda Fatih Mehmedin kendi yaptığı ilâveleri işaret ederek (Halen devleti padişahîde iki oldu) gibi tabirlerle bunları göstermiş olmasıdır. Bu âzadan başka ayakta hizmet etmek üzere reisülkütlap, çavuşbaşı, kapıcılar kethüdası divanda vazife görürlerdi. [7]

Divandan sonra; yine kanunnameden anlıyoruz; hnkümdarla beraber divan âzaları yemek yerlerdi. Üç sofra olarak tertip edilen yemeklerde veziri azam, kazasker ve vezirlerin en kıdemlisi sofralarda riyaset vazifesini görürlerdi.

Yeniçerl ağasının divanda bulunmaması şayanı dikkat olmakla beraber bu, askerî işlerin ve ordu kumandanlığının o zaman bizzat hükümdarda veya veziri azamda bulunmasından dolayıdır. Diğer gördüğmüz devletlerdeki nazirülceyş, sahibi divanı arz, gibi mertebeler Osmanlılarda yoktur. Osmanlıların divanında müzakere edilen şahsî işleri kazasker; malî işleri defterdar, tevcihat, berat ve hükümdarlara mektup yazma işini nişancı görürlerdi. Divanı hümayun hükümdarın bulunduğu yerde kurulur, silsilei meratibe çok riayet edilirdi.

Divau âzaları:

Veziri âzam — Veziri âzam hükümdardan sonra devletin en büyük adamı idi Ve hükûmet işlerini gerek vezir ve gerek defterdar: veziri âzamla istişare ederek kararlaştırırlardı [8] Vezir, Abbasîler zamanındanberi taammüm etmiş yardımcı manasına gelen bir tabirdi. Ve ilk Türk hükûmetlerinde yalnız mülkî işler bunu eline bırakılıyordu. Halbuki Osmanlılarda Vezir hem askerî hem mülkî salâhiyetleri cemetmiş vaziyettedir. Bunun hangi tarihte böyle olduğu hakkında malûmatımız yoktur. İlk zamanlarda vezir adedinin bir olduğu ve bilahare birkaç vezir bulunduğu da malûm olmasına rağmen bu vezirlikleri ihdas eden kimdir bilinmiyor. Yalnız Orhan zamanında vezir istihdam edildiği ve Murat Beyin son zamanlarında Candarlı Kara Halil Beyin kazaskerlikten vezir olduğu [9] ve Candarlı zade Ali paşaya da ilk defa veziri azam dendiği muhakkaktır. Bu tabirin o zaman vezirlik rütbesinin müteaddit olduğu ve diğerlerinden Ali paşayı ayırmak için kendisine veziri âzam tabirinin kullanıldığı aşikârdır. Veziri âzam en büyük devlet adamı ve cümlenin ulusu oldu-

[6] Kanunnamei Ali Osman, encümen neşriyatı sahife 9
[7] Kanunnamei Ali Osman, encümen neşriyatı sahife 15
[8] Kanunnamei Ali Osman encümen neşriyatı sahife 16
[9] T. T. ana hatları müsveddeleri P. İsmail Hakkı Sahife 10

ğundan [10] hükümdarın tuğalı altın mühürünü taşırdı bu mühürle defterhane ve hazine mühürlenirdi. Veziri âzamlar Salı günlerinden mada her gün bir ikindi divanı kurup devlet işlerini tedbir ederlerdi. Diğer vüzera divan kuramazlardı. Candarlı zade ikinci Halil paşanın Muradı tekrar iclâsile veziri âzamların 1453 e kadar hükümdarlar üzerinde bile nafiz oldukları görülür ki bunu çekemiyen Fatih, Halil paşayı öldürtmüştür.

Kazasker:

Şer'i işlere bakan kadılıktan başka diğer islâm devletlerinde olduğu gibi Osmanlı ordusu efradının şer'i umuruna bakan ve kadıların azıl ve nasbında pek mühim şeri kararları tetkikte selâhiyettar en büyük mevki ve makam kazaskerlikti. Süphülaşada gördüğümüz gibi bu makam Memlûklerde mevcuttu. Bazı tarihler bu makamın ihdasına 1360 da [11] diğerleri de 1362 de [12] gösteriyorlar Bizim daha eski olmaları dolayısile tevarihi Ali Osmana emniyetimiz fazladır. Maamafih şu muhakkaktır ki ilk kazaskerlik vazifesini yapan zat çandarlı Kara Halil efendidir. Kendisi bu vazifeden evvel Bilecik, İznik ve Bursa kadılıklarında bulunmuş olduğuna göre kadılıkların en büyüğünün o zaman Bursa kadılığı olduğu ve bunun kazaskerlik için bir basamak teşkil etttiği anlaşılmaktadır. Kazaskerlik 1480 senesine kadar bir tane idi. Ve kanunnamenin söylediği gibi veziri âzamdan sonra en büyük vazife idi. [13]

Defterdar:

Diğer islâm hükûmetlerinde malî işlere bakan zata müstevfî dendiği ve eyaletlerdeki malî muamelâtla meşgul olanlarada İlhanîlerde defterdarii memalik tabiri kullanıldığı malûmumuzdur. Osmanlılarda ise malî işlere bakan zat defterdar diye tesmiye olunmuştur. Bu tabirin ilk defa kimin tarafından kullanıldığı ve defterdarlığı kimin ihdas ettiği kat'î şekilde bilinmiyor. Hiç bir tarih bizi bu hususta tenvir etmemektedir. Yalnız bu defter ve defterdar tabirlerine biz Germiyan oğullarında ve İlhanîlerde tesadüf ettiğimizden Osmanlıların bu kelimeyi oradan aldıklarına istidlâlen hükmedebiliriz. Murat Beyin zamanında esirlerin beşte birinin veya bedelinin pencüyek ismile alınması tekarrur ettiği zaman bunun tahsili ülemadan Karamanlı Rüsteme havale edilmişti [14] Eğer o zaman defterdar olsaydı bu iş muhakkak onun vazifesi olacaktı. Halbuki defterdar tabirine Fatihin kanunnamesinden evvel yazılmış olan yazıcı zade Alinin Selçuknamesinde de tesadüf ettiğimizden bu tabirin birinci Muratla Çelebi Mehmedin hükûmetleri zamanı arasında kabul edildiğine hükmedebiliriz. Halis efendi kitapları arasında 56 numaradaki tevarihi Ali Osmandan Çandarlı kara Halil ve Karamanî Rüstem Osmanlı yanına geldiler türlü türlü hile ile âlemi doldurdular andan evvel defter hesabı bilmezlerdi. Defter

[10] Kanunnamei Ali Osman. encümen neşriyatı sahife 27
[11] Âşık paşa zade; tarihi Ali Osman sahife 52 Oruç bey sahife 20
[12] Tacüttevarih Hoca Sadettin cilt 1 Sahife: 69 Solak zade sahife 28
[13] Kanunnamei Ali Osman sahife 10
[14] Âşık paşa zade sahife 54

hesabını anlar· telif ettiler. Akça yapıp hazine etmek anlardan kaldı) diye bir kısım geçiyor [15] ve yine bu tarih Osmanlı devletinin ilk malî teşkilâtına Mevlâna kara Rüstemin memur edildiğini kaydediyor. Âşık paşa zade Oruç beyde kara Rüstemin humsu şeriyi tavsiye edip bunun tahsili için kendisinin Geliboluda oturtulduğunu kaydediyorlar ki [16] Bütün bunlar defterdar tabirinin birinci Murat bey zamanında istimal edildiğine ve bu vazifenin o zamanlar ihdas edildiğine kanaat getiriyorlar. Kanunnameden anlıyoruzki defterdar bu zamanlarda bir tane idi. Bilâhare Rumelide arazi çoğalınca iki kısma ayrılmasına lüzum hasıl olmuştur. Defterdar için Fatih kanunnamesinde malımın vekili defterdarımdır diyor [17] Oturmada kazaskerin yanında ve altında yer işgal eder ve hükümdara resmen maruzatta bulunmağa mezundur. Veziri âzamsa defterdarın muvafakatını almadan beş para sarfedemezdi. Defterdar kendi sahasında hüküm verebilir. Ve tuğralı emir neşredebilirdi. [18]

Nişancı:

Daha evvel sahibi divanülinşa, tuğrayı, pervane gibi tabirlerin delâlet ettiği vazife Osmanlılarda nişancılıktır. Hükümdarın alâmeti mahsusasını taşıyan ferman ve beratlara Türklerde nişan ismi verildiğinden bu alâmeti koymağa mezun olan şahsa da nişancı denilmiştir. İlhanîlerde nişan tabirine pervane ile beraber tesadüf etmiştik. Yine nişancılık vazifesinin Fatihten evvel mevcut olduğu vakfiyelerde eski berat ve fermanlarda tesadüf edilen nişan ta birinden anlaşılmaktadır.. Ve yine Osmanlıların teşkilâtına müessir olan beyliklerden Germiyan beyliğinde bu tabir 14 üncü asrın son yarısında kullanılmıştır. [19] Nişancılar ülemadan ve iyi yazı yazabilen zevattan intihap olunurlardı. Çünkü bunlar hükümdarların gidecek nameleri yazmak vazifesile mükelleftiler. Osmanlılarda nişancılık 16 ıncı asrın sonlarına kadar devlet teşkilâtı arasında pek nüfulu bir vazife olarak devam etmiştir. Divanın kalem âmiri reisülkütlap ile maiyeti hacegon ve divan heyeti haricinde birinci derecede vazife sahibi olan defter emini nişancıların emirleri altında idiler.

Reisülküttap:

Vazife itibarile salâhiyeti kısılmış olarak reisülküttak İlhanîlerdeki ulu bitikci ve Memlûklerdeki kayıtları tutmak vazifeleri itibarile kâtibi sırra benzemektedir. Reisülküttap tabirinin ihdası tarihini bilmiyoruz. Yalnız divanın ilk kurulduğu zamandan itibaren kayıtları tutan bir kâtibin bulunduğu ve bilâhare işler çoğalınca bunların teaddüt ettiği ve başlarında bulunan zata bu tabirin verildiğ kuvvetle istidlâl edilebilir. Divanda reisülküttap veziri âzamın önünde durarak muamele görecek muharre-

[15] T. T. ana hatları sahife 13
[16] Âşık paşa zade 54
(17) Kanunnamei Ali Osman sahife 10
18 - Kanunnamei Ali Osman sahife 16
19 - T. T. ana hatları müsveddeleri sahife 15

ratı okurdu. [20] derecesi kanunname-
de 50 akçelik müderrisliğin bile dunun-
da idi [21] fakat teşrifatta yeniçeri kâ-
tibinden bir derece yüksek bulunurdu.
Reisülküttaplar terfi edince, sancak bey-
liği payesile nişancı olurlardı.

Çavuşbaşı:

Divanda vazifesini ayakta gören
çavuşbaşı, divan hizmetinde bulunan
çavuşların başıdır. Kanunname bu va-
zife sahibine reisülküttap, kapıcılar ket-
hüdasile beraber hizmetkâr [22] diyorki
divanda hizmet gördükleri manasınadır.
Çavuş teşkilâtı Anadolu Selçukîlerinde
ve Memlûklerde de görülmektedir. [23]
Çavuş teşkilâtının mebdeide yine Os-
manlılarda kat'î olarak kestirilemez
yalnız 13 üncü asrın sonlarındaki Türk
hükûmetlerinde bu teşkilâtın bulunması
ve ikinci Murat zamanında yazılmış ya-
zıcı zade Alinin selçuknamesinde çavuş-
tan bahsedilmiş olması [24] hükmümü-
zü teyit eder mahiyettedir. İslâm hü-
kâmetlerinde çavuşların elinde murassa
deynekler olduğu mukayyettir. Osmanlılarda keza çavuşların gümüş deynekle divanda hizmet etmeleri adet olmuştur. Çavuşbaşı divanda halkın maruzatını bildirmeğe ve dava sahiplerini divan huzuruna getirmeğe ve istidalarını takdime delâlet eder. Ve bundan başka divanın intizamını muhafaza ile mükellef bulunur. [25] Bunları bu itibarla divan beyi de denilirdi.

Divan heyetine dahil âza bunlardan ibarettir. İlk zamanlarda bu teşkilan başarıları hakkında fazla malûmatımız yoksa da muhakkak olan devlet makinesinin iyi işlediğidir. Halbuki divan bu makinenin en esaslı bir çarkı mahiyetinde olduğuna binaen ilk zamalardaki idaresinin fevkalâdeliğinden şüpheye lüzum yoktur. Yalnız maalesefki ne elimizde bundan bahseden bir tarih ne de divanın hüküm defterleri mevcut değildir.

20 - Kanunnamei Ali Osman encümen neşriyatı sahife 14
21 - Kanunnamei Ali Osman encümen neşrizatı sakife 22
22 - Bizans müessesesinin Osmanlı müessesatına tesiri Fuat Köprülü sahife 211
23 - Kanunnamei Ali Osman sahife 15
24 - Hammer tercümesi Türkiye tarihi cilt 3 sahife 233
25 - Kanunnamei Ali Osman sahife 12

VİTAMİNLER HAKKINDA

(II)

Yazan: İrfan TİTİZ

A vitaminine inkılâp muamelesi teşevvüşe uğrayarak süt ile ifrağ olunur. Hipertireozlu hastalarda bedende A vitamini noksanlığı görülür. (A vitamininin fazla sarfiyatı).

Dereki gudde ile C vitamini arasında mütezat bir tesir olduğu yazılmaktadır. D vitamini ile dereki gudde arasındaki münasebet görünüşe nazaran muakis tesirlidir. Filhakika (D) vitamini noksanlığı halinde dereki gudde büyür, metabolizma tenezzül eder. Dereki gudde ifrazı rahitisi teştit eder. İşte bu bakımdandır ki, hipertireoz vakalarında, A vitamini istimali kılıniğe girmiş ve faydalı neticeleri de zikredilmiştir. Vendt yevmiye üç defa 30 - 50 damla Vogan kullanıyor.

Vitamin Bı ile şeker metabolizması arasında da bir münasebet bulunduğunu ileride söyliyeceğiz. Mamafih ne Bı vitamini diyabete, ne de insulin beriberiye müessirdir. Maahaza bu cihet henüz lâyıkile aydınlanmış değildir. Paratiroitlerle D vitamini arasında muvafık bir tesir vardır. Paratiroitlerin noksan vazifesi halinde, yahut madumiyetinde (Tetani) D vitamini ve A. T. 10 ile hiperkalseni husule gelir. Buna mukabil paratiroit hormonu rahitiz üzerine müessir değildir.

Mahfazai fevkalkilyelerle vitaminler arasında da bir münasebet olması icabeder. Mahfazai fevkalkilyeler (C) vitamini itibarile zengindir. Bu viaaminin noksanlığı halinde mahfazai fevkalkilyeler normal hacimlerine nazaaan daha büyüktür. A vitamini noksanlığı halinde ise atrofi görülür. Vitaminlerle diğer dahilî ifraz guddeleri arasındaki münasebet henüz müsbet denemeyecek safhasındadır.

Vitaminler, klâsik olarak yağda münhal ve suda münhal vitaminler namile iki guruba ayrılmışlardır. Birincisi A harfile, ikincisi de B harfile gösterilmiştir. Fakat müteakip araştırmalar daha birçok çeşit vitaminlerin mevcut olduğunu göstermiştir.

Vitamin A:

(Antikseroftalmik Vitamin) - (Höcre nümalandıran vitamin) - A vitaminin insan ve hayvan tegaddisinde en mühim menbaı nebatattır. Nebatatta A vitamini serbest olarak bulunmaz. Provitamin şeklinde (Mukaddem madde) halinde bulunur. Bu madde ekseriya karotin şeklinde, klorofil ile beraber bütün yeşil nebatlarda, sebzelerde ve meyvalarda bulunur. Bu madde ekseriya,

havuç, ıspanak, bezelyede fazladır. Gıda ile giren provitamin - karotin karaciğerde iki molekül su alarak A vitaminine inkılâp eder. Hayvanî mahsulatta, ancak karaciğerde, Lebertran : Oleum Jecoris Aselli, karaciğer sucugu, süt yağı, tereyağı, mütekâsif süt, yumurta sarısı, Merein balığı, ve Ringa balığında bulunur. Margarinde vitamin yoktur,

A vitamininin en ehemmiyetli ve iptidaî tesiri, höcre teşekkülüne hizmet etmesidir. Bu bakımdan A vitaminine (Epitel muhafızı vitamin) namı da verilmiştir. Filhakika, A vitamini noksanlığı halinde, sathı epitel höcrelerinin dumura uğradığı, metaplazi gösterdikleri, marazî olarak nüfuz kabiliyetinin arttığı tesbit edilmiştir. Mesela, mihbelde buna müşabih tegayyürler (Kolpokeratose) görüldüğü gibi, bevil cihazında da görülür. A vitamini noksanlığı halinde, huvayzalarda, üreterde, epitel tegaayüre uğrar ve iltihabî bir vetire inzimamile ekseriyetle fosfat taşları teşekkül eder. Şu hale nazaran taş teşekkülü talî bir neticedir. İptidaî sebep A vitamin noksanlığıdır. A vitamini, vermekle, epitel, hasarının bertaraf edilmesi, ve hatalı höcre metabolizmasının doğru bir şekle ifrağı, hamizi idrar teamülünün tekrar avdet etmesi suretile tam şifa husule gelir. İdrar teammülünün hamizî bir şekilde sebatı, taş teşekkülü aleyhine mühim bir keyfiyettir.

Gözde haricî hâs epitel tabakasının harabiyeti neticesi, karatomalasi ve bunun neticesi olmak üzere kseroftalmi ve panoftalmi görülür. Karniye tabakası, munzamma sayesinde olan mutat şeffafiyetini kaybeder, bazı yerleri beyaz ve kuru bir hal alır, nihayet bir kısmı harap olur ve bunların yerlerinde vasi nedbeler teşekkül ederek körlüğü mucip olur, şebekiye tabakası A vitamininden zengindir.

Fazla alınan A vitamini, karaciğerde, şebekiye tabakasında, cismi asfarda ve bilhassa gebelikte bütün nescişahmide depo edilir. Bütün A vitamini deposu 3 - 4 hafta kifayet eder.

A vitamini insan ve hayvanda, süte intikal eder. Kâhil bir insan A vitaminine daha fazla muhtkçtır. Bilhassa hamilde ve süt çocuklarında bu keyfiyet nazkrıitibara alınmalıdır.

A hipovitaminozu hallerinde, iştihasızlıkta, zayıflamada, gışayimuhatı hiperkeratozu, ve kuruluklarında, bilhassa anemnezinde vitamin noksanlığı görülen vakalarda, gebelerde laktasyon zamanında, yeni doğanların neşvünema bozukluklarında, uzun süren yaralarda, cilt indifalarında, gece görmemezliğinde kseroftalmi ve keratomalsi da kullanılır. Bunlardan başka besi tedavisinde de pek güzel neticeler veren hipertiroz tedavisinde kullanma ıstıtbabı vardır. A vitamini bermutat dahilen kullanılır.

A vitaminin toksik tesiri, münferit olarak malûm olmamakla beraber bazı cihetleri zikredilmiştir. Hayvanda yevmiye kilo başına 300,000 vahdet vermekle elektif bazı tegayyürler müşahade edilmiştir.

Mesela, karaciğerin kubfer höcrelerinde, cildin karniye tabakasında ve diğer musattah epitel höcrelerinde lipoit terakümü görülmüştür. Mamafih, kristal şekilde elde edilmedikçe semmi tesir tayini müşküldür.

(Sonu var)

GARİBOĞLUNDAN

NEYLEYİM

Çoban ellerinde kaval olmalı,
Gönül illernde hayal olmalı,
Sevişmek yolunda visal olmalı,
Bülbülsüz ve gülsüz bağı neyleyim?

Suları kurumuş bir altın çeşme;
Belki de içinden dertlidir eşme,
Duyduğu seslere aşina sesle
Dönüp ses vermeyen dağı neyleyim?

Her gönül evinde bir od yakmasa,
Gönülden gönüle gönül akmasa,
Diktiğim güllere dönüp bakmasa
Ben böyle güzeli, çağı neyleyim?

Bana ses vermeyen dağı neyleyim?
Bülbülsüz ve gülsüz bağı neyleyim?!.

GECE

Ya bir yel ya bir yağmur kamçılar pencerem..
Kaynaşan dünyalara benzeyor düşünceler,
Ve kitaplar uykuya dalınca yıllar varki
Vefakâr dostlar gibi kapı çalar geceler.

YANGIN

Yılları yıllara bağlayan ümit
Ağ gibi örüldü, tel tel uzandı,
Bir tren kalkarken, tutuştu gökler
Ağlarım ağlarım kıpkızıl yandı!

TÜRBE

Dizler eşikte kalır.. baş ucunda bekleyen
Yıllanır, taşlarına bin bir adak gömülür.
Sabaha erişmeden tükenen mumlar gibi
Karanlık bir diyara eriyip akar ömür!

EY ADALET GÜNEŞİ

Ne adalet ne kanun vahşet her yerde vahşet
Mahşer köpürmüş taşmış kalplerin yarasından
İşte o gündü doğdun dünyaya saçtın dehşet
Ey adalet güneşi feryatlar arasından!

Düşman öç almak için Türkün bitgin gününde
Köpürmüş devler gibi dört yandan saldırırken
Aşılmaz manialar hep yıkıldı bir günde
Türkün ulu başkanı Şarktan baş kaldırırken.

Kimler demiş çiğnenir Türkün eşsiz vatanı
Bu toprağın altında yatan Şehitler bizim
Dün nasıl tanıyorsan bugün daha öz tanı
Yılsız asır yaratan yüce önderler bizim.

Sevri parçalayarak dün Lozanı yaratan
Yüce eşsiz Atatürk ölsede önderimiz
En son kendi kanından alsancağa renk katan
Kalbimizde yaşıyor bütün şehitlerimiz.

Yıllarca harap kalan çiğnenen bu vatanı
On beş yılın içinde bir cennete çevirdin
Peşinde Türk gençliği damarında Türk kanı
On beş yılın içinde asırları devirdin!

Sizi inkâr edecek bir kuvvet varsa eğer
O cehennem günleri ateşlenerek yansın
Bir kumandan mevcutsa tarihte sizi değer
Dumlupınar Sakarya meydanları canlansın!

Mazi köpürse taşsa ey Atam eşsizsiniz
Hiç bir kuvvet olamaz ulu önder size eş.
Öyle bir kuvvet varsa o kuvvette sizsiniz
Ey şarktan doğan güneş ey şarktan doğan güneş

Yetim kalan bu ecram size kefen mi oldu?
Ecelin son zehrini sende mi içtin Atam
Dün yaratmıştı bugün o yaratan mı öldü ?
Bağrımıza sönmiyen bir ateş saçtın Atam.

Yarattığı bir neslin kalplerine gömüldü
Ölmedi o ölmedi yaşıyor o yaşıyor.
Bilinmiyen bir sırla kalplerimize doldu.
İşte bugün kalplerden taşıyor o taşıyor.

Liseden
Sami TEKİN

MİRTİL

Yazan: Erckmann CHATRİAN

Alsasda, Dozenhaym köyünün nihayetinde ve ormana giden kumlu yolun elli adım üzerinde etrafı yemiş ağaçlarile çevrilmiş, damı büyük taşlarla dolu vadiye nazır güzel bir evceğiz yükselir.

Üzerinde bir küme güvercinin uçuştuğu bu evin bahçesinde tavuklar dolaşmakta ve kümesin küçük duvarı üzerine tünenmiş bir horoz dağlarda akislenen sesile sabahı haber vermektedir. Kenarına çamaşırlar asılmış tahta basamaklı bir merdiven birinci kata çıkmakta ve iki asma geniş yapralarile evin bütün cephesini örterek, saçaklara kadar tırmanmaktadır.

Merdiveni çıkarsanız karşınıza gelen koridorun dibinde parlatılmış tertemiz tencerelerile mutbağı bulacaksınız. Sağdaki kapıyı açarsanız, büyük salona girersiniz. meşeden yapılmış hantal mobilyeler, tavanda esmer, renkli hatıllar, ve saniyeleri madeni sesile sayan büyük bir divar saatı...

Burada siyah taftadan korsalı bir entarı geymiş, başına kadifeden uzun kurdeleli bir hotoz bağlamış, otuz beş yaşlarında bir kadın dolaşmakta ve hulyalara dalmaktadır.

Kadife bir ceket, kahve rengi bir pantalon giymiş olan geniş alınlı, iri kemikli, sakin ve derin bakışlı bir adam ıslıkla anlaşılmaz bir hava çalarak dizleri üzerinde iri bir çocuğu zıplatıyor.

Köy uzakta vadinin içinde evceğizin küçük penceresile çerçevelenmiş gibi gözükmektedir: Çay, değirmen arkının üzerinden atlayor ve dolambaçlı sokaklar arasından geçiyer. Eski evler kasvetli yüzleri, anbarları, güneşe serilmiş çamaşırlarile göze çarpıyor. Genç kızlar çayın kenarlarında taşlara çömelmiş çamaşır yıkıyorlar. Öküzler büyük söğüt ağaçlarının dibinde böğürüyor ve genç çobanlar ellerindeki kırbaçları şaklatıyorlar. Üzerlerinde çam ağaçlarının sivrilikleri farkedilen dağların zirveleri içinde bazan ördek kafilelerinin dolaştığı, bazan, kenardan kopmuş bir ağaç bedeninin sürüklendiği mavi sular üzerine akisleniyorlar.

Bütün bunları gördüğünüz zaman kendi kendinize "Allah ne büyüktür... Onun her yaptığı şey tam ve kâmildir... Ona şükredelim ve onun medihlerile asırları ve asırları çınlatalım... Amin... diye düşüniyorsunuz.

İşte dostlarım, Bremerin evi, kendisi, karısı Katerin, ve oğulları Friç. 1820 yılında böyle idiler.

Onları size yazdığım gibi tahayyül ediyorum.

Kristiyan Bremer imparatorun muhafız kıtalarında askerlik yapmıştı.

1815 den sonra yaşlı fakat daima

tazeliğini muhafaza etmiş olan eskiden beri sevmekte olduğu Katerin ile evlenmişti.

Evi, dört, beş dönüm bağı, ve karısının bir kısım arazisile Bremer Dozenhaymın eşrafından sayılmakta idi. Muhtar olabilir, vilâyet meclisine aza seçilebilirdi. Fakat onun böyle şeylerle alâkası bile yoktu. Tarlalarındaki işlerini bitirdiği zaman tüfeğini sırtlar ve köpeğini yanına alarak ormanda şöyle bir dolaşmağa giderdi.

Bir gün avdan dönerken büyük av çantası içinde iki üç yaşlarında bir sincap kadar çalâk ve bir böğürtlen kadar siyah bir çingene kızını da bera ber getirdi. Onu bir ağacın dibinde yorgunluktan, belki de açlıktan ölmüş zavallı bir çingene kadınının yanında bulmuştu.

Katerinin şikâyetlerini, bağırmalarını sizin tahminize bırakıyorum. Fakat Bremer evinde hakim bir erkek olduğu için karısına yalnız getirdiği çocuğa Süzan Fredrik-Mirtil adını vereceğini ve onu oğulları Friç ile beraber büyütüp terbiye edeceğini söylemekle iktifa etti.

Köyün bütün ileri gelenleri birer birer, ciddi ve hulyalı yüzile kendilerini hayrete düşüren küçük çingene kızını görmeğe geldiler.

"Bu diğer çocuklara hiç benzemiyor, diyorlardı. Bu bir serseri... Hakiki bir serseri... Siyah gözlerinden her şeyi anladığını görmek kabil oluyor... Bizi dinliyor.. Kristiyan, dikkat edin.. Bu çingenelere güvenilmez. Küçük sansarı beslemeğe kalkarsanız bir sabah horuzunuzu boğduktan sonra ormanın yolunu tutacaktır muhakkak...„

Bunlara karşı Bremer:

— Bırakın şunu diye cevap veriyordu. Kendi işinize bakın. Ben Rusları İspanyolları, İtalyanları, Almanları, Yahudileri gördüm. Bunlardan bir kısmı esmer, bir kısmı siyah, bir kısmı sarı idi. Kiminin burnu büyük, kimininki ise küçüktü... Ve her yerde ben mert adamlara tesadüf ettim. Anladınız mı? hem her yerde...

— " Mümkündür... Fakat bütün bunlar evlerde yaşayorlardı. Halbuki çingeneler açık havada yaşarlar.„

O zaman Bremer onlara nezaketle yol gösteriyordu:

— Haydı, haydı... Benim nasihata ihtiyacım yok... Çiftlikte işler var. Ahırları boşaltmak, gübreleri atmak, yerleri yıkamak lâzım..

Bununla beraber pöylülerin temamen haksız olmadıkları da muhakkak idi ve bu maalesef on üç sene sonra açıkca ortaya çıktı.

Friçin ineklere yem vermeği, atları suya götürmeği, babasına tarlayı sürmek, ekmek, biçmek için yardım etmeği, demetleri bağlamağı ve otları köye nakletmeği sevmesine rağmen, Mirtilin inekleri sağmak, yayık çalkamak, nohutların kabuklarını çıkarmak, patatesleri temizlemekle hiç alakası yoktu..

Dozenhaym kızları sabahları çamaşırda onu yanlarına çağırdıkları zaman o çeşmenin yalağı içindeki aksine memnuniyetle bakıyordu. Güzel siyah saçları, kıp kırmızı dudakları, beyaz dişlerini orada gördükçe tebessüm ediyor ve mırıldanıyordu:

"Ben onların hepsinden güzelim.. Bunun için beni çekemiyorlar„

(Sonu var)

ERZURUMDA

Şehir haberleri

■ Erzurumun yirmi ikinci kurtuluş yıldönümü bu sene de her yıl olduğu gibi büyük bir heyecanla kutlulanmıştır. Yapılan merasimi müteakip Lisede mahiyeti itibarile alâkayı kuvvetle celbeden bir müsamere verilmiştir. Bu müsamerede kuvvetli bir şekilde mahallî folklor göz önünde tutulmuş, eski köy ve şehir şarkıları söylenmiş mahallî oyunlar maharetle oynanmıştır. Yavaş yavaş kaybolmağa başlamış bulunan eski millî kıymetlerin muhafazası ve canlandırılması bakımından büyük bir değerin sahibi olan bu müsamere Erzurum muhitinde kuvvetli ve müsait bir tesir bırakmıştır.

■ Çocuk Esirgeme Kurumunun senelik kongresi Gazi Paşa İlkokulunda açılmıştır. Maarif Müdürü Hamdi KESKİNİN riyasetinde çalışmağa başlamış olan kongrede kurumun geçen sene zarfındaki faaliyeti tetkik edilmiş, idare heyetinin hesapları tasvip olunmuş ve önümüzdeki çalışma senesi bütçesi kabul olunmuştur. Yeni merkez heyeti Maarif Müdürü Hamdi KESKİNİN reisliğinde kurulmuş ve Gazi Paşa İlkokulu Başöğretmeni Fikri SAYGIN idare heyeti başkanlığına getirilmiştir. Yeni idare heyeti geçen seneye nisbetle üç misline varan bir varidat ile çalışacak ve şimdiye kadar el sürülmemiş birçok yeni mevzularla meşgul olacaktır.

■ Vilâyet Umumî Meclisi senelik faaliyetine son vermiştir.

■ Erzurum şehir meclisi bu yıl çalışmalarına esas olacak kararları aldıktan sonra dağılmıştır.

■ Geçen ayın son günlerinde yapılan intihabatta Erzurum Mebuslukları için C. H. Partisinin göstermiş olduğu namzetler ittifakla seçilmişlerdir. Yeni Mebuslarımız Nakiye ELGÜN, Şükrü KOÇAK, Pertev DEMİRHAN, Zeki SOYDEMİR, Aziz AKYÜREK, Fikri TUZER, Münir HÜSREV Göle, Salim ALTUĞ, Nafiz DUMLUDAN ibarettir.

Erzurumdan bu sene ilk defa mebus seçilmiş olan Salim ALTUĞ Erzurumun kıymetli mümessilleri arasına katılmış olan değerli bir arkadaşımızdır. Halk Partisinde ve Halkevindeki ciddî çalışmalarile bütün memleketin sevgi ve itimadını kazanmıştı. Halkevinde köycülük kolu başkanlığını ifa etmekte idi. Yeni ve mes'uliyetli vazifesinde kendisine muvaffakiyet temenni ederiz.

■ Salim ALTUĞUN Mebus seçilmesile açılmış olan Halkevi köycülük kolu Başkanlığına Avukat Memiş YAZICI intihap edilmiştir.

■ Erzurum ve Bayburt kayakçıları arasında Beden Terbiyesi Umum Müdürlüğünün emrile tertip edilen ikinci büyük müsabaka yapılmıştır. Mevzuu kopdağından inmek olan bu çetin müsabakayı Erzurum namına müsabakaya girmiş olan Erzurum

gücü kayakçıları ezici bir üstünlükle kazanmışlardır.

■ Halkevi köycülük kolu havaların düzelmesi ve civar köylerle münasebetin imkân dahiline girmesile senelik faaliyetine başlamıştır. Komite bu seneki faaliyet programına göre birçok yeni işlerle meşgul olacaktır. Nümune köyü ittihaz olunan Gez köyünün imarı ve bu köyde köy kanununun tatbiki çarelerine şimdiden başvurulmuştur. Bu sene zarfında merkeze merbut birçok köylerin etodları yapılacak. Mayısın ilk haftası içinde on beş kadar köy halkının iştirak edeceği büyük bir köy bayramı hazırlanacaktır.

■ Maarif Vekilinin yeni emirleri mucibince mektepler arasında yapılan spor müsabakaları Erzurumda büyük bir alâka ile karşılanmıştır. Şimdiye kadar yapılan 1200 ve 2500 metre erkekler arasındaki mukavemet yarışları kızlar arasında top atma ve gene kızlar arasındaki 60 metre bayrak yarışını Lise takımları erkekler arasındaki voleybol maçını ise Muallim Mektebi takımı kazanmışlardır.

■ Erzurumda beş senedenberi Maarif Müdürlüğü vazifesini büyük bir muvaffakıyetle ifa etmiş bulunan fazıl arkadaşımız Hamdi KESKİN Trabzon Maarif Müdürlüğüne tayin edilmesi dolayısile şehrimizden ayrılmıştır. Erzurumda bulunduğu müddet zarfında kıymetli işler başarmış, her mevzuda kemalini göstermiş olan Hamdi KESKİNİN Erzurumdan ayrılmağa mecbur olması muallim muhitlerinde ciddî bir teessürü mucip olmuştur.

■ Erzurum Maarif Müdürlüğüne Ağrı Maarif Müdürü Avni tayin edilmiştir.

ÖZÜR DİLERİZ

20 inci sahifede " Osmanlı devletinde divan teşkilâtı " yanlışlıkla " Divan edebiyatı " şeklinde tertip edilmiştir özür dileriz

Basıldığı yer: Erzurum Vilâyet Matbaası